

Hodnota viery v dialektickej reciprocite teórie a praxe.

Rozhodovanie závisí od konania.

Ružomberok 24. mája 2005

Anton Fabian

Úvod

Iste neušlo vašej pozornosti, že 4. mája 2005 Biskupská konferencia Nemecka kritizovala plán štátnej výučby hodnôt na berlínskych školách, ktorá má byť povinná pre všetkých žiakov, namiesto vyučovania náboženstva. „Tým sa vlastne vytlačí náboženstvo zo škôl,“ píše sa vo vyhlásení nemeckých biskupov v Berlíne. „Hlavné mesto sa tak vydáva na mylnú cestu. Platí to najmä vzhľadom na spolunažívanie ľudí s rozdielnym náboženským a svetonázorovým presvedčením. Vyučovanie náboženstva je predmet uznávaný v celom Nemecku, ktorý si cenia rodičia i žiaci. Náboženstvo bez religiozity je nerealizovateľné. Kresťanské posolstvo môžu presvedčivo vyučovať iba tí, ktorí majú podiel na jadre tohto posolstva. Iba z pozície viery možno zrozumiteľne podávať príbehy z Biblie a základné výpovede kresťanskej viery ako aj jej sociálny a kultúrny rozmer. Preto je pedagogicky zmysluplné a potrebné, aby výučbu náboženstva poskytovali fundovaní učitelia, aby mohla byť na školách výučba katolíckeho, evanjelického, židovského, a ak budú splnené právne predpoklady, aj islamského náboženstva. ... Ciele a obsahy plánovanej údajne neutrálnej výučby hodnôt sú naproti tomu vágne. Treba sa obávať, že v tomto novom povinnom predmete sa bude nezáväzne informovať o kresťanstve, židovstve, islame, budhizme a iných náboženstvách a celkom všeobecne aj o hodnotách. To odporuje vážnosti, s akou treba pristupovať k náboženskej a etickej výchove na školách.“¹

Táto správa potvrdzuje, že téma o výchove k hodnotám a o výučbe hodnôt je aktuálna. Zaoberajú sa ňou rodičia, pedagógovia, sociológovia, filozofi, teológovia a mnohí ďalší na celom svete. Na postoj nemeckých biskupov však treba podčiarknuť dve veci. Po prvé: niekedy sa liberálny zámer v spoločnosti maskuje pochybnými rečami o hodnotách, a výsledkom je opak hodnoty. Po druhé: biskupi nie náhodou argumentujú tým, že vyučovať náboženstvo môžu tí, ktorí ho aj prežívajú, praktizujú, uskutočňujú. Čiže ľudia, ktorí rešpektujú dialektickú reciprocitu náboženskej teórie a praxe, veria tomu, čo učia a nie iba informujú o nejakom náboženstve.

Náboženská viera ako hodnota

Možno vychádzať z predpokladu, že ak má byť výchova k hodnotám komplexná, nemôže v nej chýbať téma o osobnej náboženskej viere. Viera totiž je tým druhom hodnoty, ktorý má silný etický motivačný charakter.

Július Chalupa (1950-1991) začínal katechézy o viere vždy tým, že rozvíjal tému ľudských vzťahov. Na ich podklade sa hodnota viery stávala zrejmejšou. Postupoval naratívne: Keby sme sa hociktorej ženy opýtali: "Čo znamená byť manželkou a matkou?" - pravdepodobne by sme dostali odpoveď: "Vychovať deti, variť, šiť, upratovať, prať..." Je to pravda, ale to nie je všetko a rozhodne nie je to to podstatné. Lebo byť manželkou a matkou v prvom rade znamená: mať rada svojho muža, vytvárať s ním spoločenstvo vzájomnej lásky a mať v sebe zameranie k rodine. Na podklade týchto vzťahov, čiže lásky, majú zmysel aj

---

¹ KONFERENCIA BISKUPOV NEMECKA: *Výučba hodnôt na školách*. In: TK KBS zo dňa 11. mája 2005. Zdroj: KATH-NET.

všetky povinnosti: varenie, upratovanie i pranie. Tak je to aj s odpoveďou na otázku: čo znamená byť otcom.

Podobnú otázku položíme kresťanovi: "Čo znamená byť veriacim?" Niektorí by mohli odpovedať: "Byť veriacim, znamená chodiť v nedeľu do kostola, dať pokrstiť deti, raz za čas ísť na spoveď a prijímanie, ísť na birmovku a na sobáš!" Taký človek čosi o viere hovorí, ale rozhodne nie to podstatné. Lebo byť veriacim, znamená: mať vzťah lásky k Bohu, mať ho rád. Keď jestvuje toto zameranie na Boha, potom sa radostne dajú splniť aj povinnosti, ktoré zo vzťahu vyplývajú. Výstižne o tom hovorí príslovie: pre milého, nič ťažkého ².

Teda viera nie je len uznávaním tajomného Boha kdesi v neprístupnom svete, viera nie je len bázeň pred Sudcom, pred ktorým je človek zodpovedný za svoj život, nie je len tušením Absolútnej Inteligencie, ktorá riadi tento svet. Viera je čosi viac. Je to osobný vzťah lásky, osobné zameranie. Preto je hodnotou. Takéto pochopenie viery je radostnou a obohacujúcou skutočnosťou. Kto nemá vzťah k druhým ľuďom, k športu, umeniu, atď., (teda aj k Bohu), je ochudobnený.

Aby sa však náboženská viera stala hodnotou a nebola chápaná len ako tradícia, alebo súbor povinných prikázaní, na to je potrebná intelektuálna, emocionálna a vôľová zrelosť, to znamená: a) prekonať zdanlivé rozpory medzi vedou a vierou; b) pochopiť symbolickú formu náboženskej reči; c) porozumieť dialektickú reciprocitu teórie a praxe. V tejto úvahe sa sústreďíme na spomínanú tretiu skutočnosť.

Vzťah náboženskej teórie (čiže poznanie vierou) a praxe (liturgia, modlitba, služba) výstižne vyjadril Dag Hammarskjöld (1905-1961), predseda OSN v 60-tych rokoch, ktorý napísal: „Rozhodovanie vedie cez konanie.“ ³ Na prvý pohľad je jasné, že takto formulovaný výrok nie je dobre preložený do slovenčiny. Ale jeho podstata spočíva v tvrdení, že k nejakému presvedčeniu (poznaniu, teórii, aj k viere) sa dá prísť cez skúsenosť praxe a nielen naopak, že teória predchádza prax. Práve pre oblasť etiky, morálky a náboženstva má porozumenie vzájomnej závislosti teórie a praxe veľký význam.

Mohutný rozvoj prírodovedeckých disciplín v posledných storočiach spôsobil, že obyčajne si kladieme takúto podmienku: Bože, ukáž sa mi, daj sa mi spoznať, zjav sa mi, aby som mohol uveriť v teba... (teória), a potom budem podľa toho aj žiť (prax). Zjavne teória stojí pred praxou, ako v škole náuka o materiáloch predchádza prax na stavbe. Je to starý tomášovský biblický problém: „Ak neuvidím na jeho rukách stopy po klincoch a nevložím svoj prst do rán po klincoch a nevložím svoju ruku do jeho boku, neverím!“ (Jn 20, 25). Postupujúc touto metódou, človek zisťuje, že Boh neodpovedá, a tak z toho urobí záver: Boh neexistuje. Pritom zabudol na druhú možnosť: po absolvovaní praxe na stavbe, zhrnúť poznatky do nových úsudkov. V tomto prípade prax predchádza teóriu. A to je dôležitá metóda pre náboženské poznanie.

Poznanie a chcenie

Klasická filozofia pozná dva základné výkony ľudského ducha: poznanie a chcenie, čiže teóriu a prax. Rozdielnosť poznania a chcenia sa charakterizuje identitou subjektu a objektu. Poznanie smeruje k totožnosti subjektu a objektu v subjekte, teda v poznávaní. Keď idem po parku a poznávam sochu, je v tomto poznaní mojím vedomím vedomie o soche. Totožnosť poznania s predmetom – sochou – sa uskutočňuje v subjekte, teda v poznaní.

² Porov. CHALUPA Július, *Krstná náuka*. Podolíne, 1976, [rukopis].

³ HAMMARSKJÖLD, D.: *Vägmärken (Znamená na ceste)*. Slov. preklad Peter Galan. Ružomberok - Biely Potok, 1970 [rukopis].

Chcenie smeruje k totožnosti subjektu a objektu v objekte, to znamená k reálnej totožnosti oboch. Ak chcem byť učiteľom, potom „byť učiteľ“ je objektom môjho chcenia. Chcenie sa chce stať totožným s týmto objektom v objekte, teda reálne. Chce realizovať „byť učiteľom“. V oboch základných výkonoch ľudského bytia už bol odhalený svet v celku. Poznanie odhalilo svet ako súhrn poznateľného a chcenie odhalilo svet ako súbor žiadúcich možností.

Obidva základné výkony sú pritom v bytí na svete navzájom spojené. O toto prepojenie ide pri probléme teórie a praxe. Poznávame iba vtedy, ak chceme poznávať. A nič nemôžeme chcieť, čo sme predtým nejako nepoznali. Poznanie a chcenie, teória a prax sa teda navzájom predpokladajú a podmieňujú.⁴

O tejto skutočnosti sa obrazne a poeticky vyjadruje Antoine de Saint-Exupéry (1900-1944) v rozhovore malého princa s liškou: *"O mojej ruži by si obyčajný chodec myslel, že je podobná tisíckam iných. Ale ona jediná je dôležitá, pretože práve ju som polieval. Pretože som ju dával pod príklop. Pretože som ju chránil pred vetrom. Pretože som jej pozabíjal húsenice... Pretože práve ju som počúval, keď nariekala, alebo sa pýšila, alebo niekedy dokonca mlčala. Pretože je to moja ruža.... A pre ten čas, ktorý som svojej ruži venoval, je tá moja ruža taká dôležitá!"*⁵ Záhradník si teda vytvoril vzťah k ruži, lebo sa o ňu staral tým, že investoval svoj čas (prax). Má poznanie, ktoré volá dôležitým (teória).

Pri kreovaní vzťahu možno teda hovoriť o určitom zacielení v človeku, vedomom, zámernom konaní. Ak chceme mať niečo alebo niekoho radi, musíme investovať svoj čas. Ružou je teda: šport, umenie i vysnívaný a vytypovaný partner. Ak sa mladí ľudia prechádzajú a spolu trávajú určité chvíle, potom platí zásada, že zásluhou času, ktorý si darovali vzniká vzťah (prax) a dochádza k poznaniu lásky (teória). Úprimná, zvnútornená láska sa naplňuje kvalitou prežitého času.

Rovnako, ba ešte prehĺbenejšie sa vytvára aj vzťah človeka k Bohu. Keď sa teda niekto rozhoduje pre liturgické obrady v kostole, uplatňuje zásadu, že vďaka času, ktorý strávi pre Boha a s Bohom, vzniká vzťah k nemu (prax) a poznanie vierou (teória). Nie je možné mať rád Boha bez toho, aby človek nenaplňal hodnoty času rozvíjaním svojho duchovného života.⁶

Teda náboženskému poznaniu (teórii) predchádza konanie, čiže záujem vyjadrený modlitbou, účasťou na liturgii, solidárnosťou s druhými ľuďmi v skutkoch charity a inými prejavmi (prax). Bez toho je poznanie Boha povrchné. Nie preto, že Boh nejestvuje, ale preto, že metóda jeho poznávania sa zakladá na reflektovanom konaní a pomenovaní záujmov.

Teória podmienená praxou - záujmom

Vôľa človeka vždy a bytostne smeruje k dobru, k sebauskutočneniu, k zmysluplnosti. Platón učil o idee dobra, Aristoteles o blaženosti, o ktorú sa všetci usilujú. Touto svojou základnou tendenciou vôľa podmieňuje všetku ľudskú činnosť, ak sa deje vedome. Ale vôľa nemôže sama seba určovať. Vôľou určitou sa stáva iba skrze určitý objekt. Tento objekt vôľa dostáva iba prostredníctvom poznania. Preto mobilizuje poznanie, aby sa mohla skrze poznanie určiť. Až keď sa skrze poznanie určila, je vôľou určitou, pretože smeruje k určitým možnostiam v priestore dobra, aby ho realizovala. Až potiaľ je poznanie podriadené „praktickému“ (Kant), lebo jeho zmysel tkvie v tom, že motivuje vôľu k určitému jednaniu.⁷

⁴ Porov. ANZENBACHER, A.: *Úvod do filozofie*. Praha : SPN, 1991, s. 224.

⁵ SAINT-EXUPÉRY, A.: *Malý princ*. Praha : Albatros, 1972, str. 79, (orig. Gallimard, Paríž 1946).

⁶ Porov. CHALUPA, J.: *Homílie B*. Dolný Smokovec 1979, s. 36 [rukopis].

⁷ Porov. ANZENBACHER, A.: *Úvod do filozofie*. Praha : SPN, 1991, s. 225.

V našom každodennom bytí na svete je naše chcenie vždy už konkrétnym, určitým chcením. Vôľa je vždy už motivovaná, pretože je pre nás vždy už odhalený svet v celku. Preto je aj naše poznanie vždy už určované v zmysle tohto určitého chcenia a zamerané na niečo určité. Habermas (*1929) učil, že naše poznanie prebieha v znamení určitého záujmu.⁸ Tento záujem, ktorý riadi poznanie, závisí od toho, ako sme v našom bytí vo svete odhalili svet. V tomto zmysle je teória vždy podmienená praxou (resp. záujmom). Číra teória, nezávislá na praxi a záujmoch, neexistuje.

Tento názor je radikalizovaný v Marxovom (1818-1883) historickom materializme, podľa ktorého naše záujmy vyplývajú z našej sociálno-ekonomickej, teda materiálnej triednej príslušnosti. Naše poznanie (teória) odráža iba materiálne podmienky našej ekonomickej praxe. Lenže proti tomu možno namietat: naše poznanie síce prebieha v znamení praxe, resp. záujmu, riadiaceho poznanie. Ale my nie sme vo svojich záujmoch uzavretí ako slimák v ulite. Máme, naopak, možnosť tieto záujmy reflektovať, pomenovať, urobiť ich vedomými. Záujmy a postoje, v ktorých sme doposiaľ žili nereflektovane, môžeme podrobiť teoretickým reflexiám o ich platnosti, urobiť ich vedomými a meniť ich.⁹

Praxis a poiesis

Už Aristoteles (384 – 322 pred Kr.) rozlišuje v ľudskej činnosti:

- a) činnosť teoretickú - poznanie, *He Theoretike dianoia* vzhľadom na *Episteme*;
- b) činnosť praktickú - čiže jednanie, konanie, *He praktike dianoia*;
- c) činnosť tvorivú – produkciu, vyrábanie, zhotovovanie, *He poiétique dianoia* vzhľadom na *Episteme*). Teda *theoria, praxis a poiesis* sú základné druhy činnosti.¹⁰

Činnosť tvorivá, produktívna nemá cieľ a hodnotu sama v sebe, ale v tom, čo vytvára. Keď sa stavia dom, prostriedky sú zamerané na tento produkt. Sem patrí činnosť remeselnícka ale aj umelecká tvorba. Činnosť praktická – jednanie, konanie má hodnotu samo v sebe. Keď pomáham starému človeku prejsť cez križovatku, prostriedky a cieľ sú zamerané na toto konanie. Činnosť b) a c), čiže praktická a tvorivá sa nevyklučujú, ale práve naopak, napr. otázky životného prostredia ukazujú, že nemôžeme vyrábať čokoľvek, čo sa vyrobiť dá, bez ohľadu na to, či je to zodpovedné.

Keďže v súčasnosti sa veda a technika stali podstatným elementom štruktúry našej spoločnosti, elementom, ktorý všetko podmieňuje a vo svetle ktorého sa všetko vysvetľuje, zákonite nastala kolonizácia prakticko-morálneho sveta vedecko-technickou logikou. Produkcia je v tomto pohľade dôležitejšia ako morálne otázky s ňou spojené, čiže idea *poiein* (vyrábať) viac ako *pratein* (jednať, konať)¹¹.

Starovek bol priaznivý k nadradenosti teórie nad praxou, čoho svedkami sú Sokrates (469-399 pred Kr.), Platón (429-347 pred Kr.), Aristoteles a ďalší. Aj pre Augustína (354-430) je poznanie: *spolu-zrodenie* a *spolu-stvorenie*. Podľa neho myslenie je ľudskou činnosťou par excellence, je aktualizáciou a kreáciou ducha vo veciach a v dejinách. Stredovek, napriek zdôrazňovaniu dôležitosti čnosti (a teda tým aj pozornosti pre prax) Tomášom Akvinským (1224-1274), zostáva v tej istej línii priority „špekulácie“, ktorá je chápaná ako kontemplácia večných právd pred praxou. V modernej vede, pri experimentálnej metóde, ktorou „prax sa stáva časťou progresu teórie“¹², sa postupne nadvlády ujíma prax nad teóriou. Významným predstaviteľom tejto tendencie bol Immanuel Kant (1724-1804).

⁸ Porov. HABERMAS, J.: *Conoscenza e interesse*. Bari : Laterza, 1970.

⁹ Porov. ANZENBACHER, A.: *Úvod do filozofie*. Praha : SPN, 1991, s. 225.

¹⁰ Porov. AKIMJAK, A.: *Úvod do filozofie kultúry*. Ružomberok : Pedagogická fakulta, 2003, s. 29.

¹¹ Porov. BELARDINELLI, S.: *Tecnologie e azione morale*, Bologna, 1987, s. 3.

¹² LANZA, S.: *Introduzione alla Teologia pastorale*. Brescia : Queriniana, 1989, s. 143.

Kresťanská viera má svoju štruktúru. Je to vzťah človeka s Bohom, v Starom Zákone často nazývaný zmluvou. Na vzťah, aj na zmluvu treba dvoch. Vzťah sa musí pestovať, človek musí konať (prax) aby mal poznanie vierou (teória). Ide teda o aktualizáciu spásno–dialogicko–sakramentálnej štruktúry, v ktorej činnosť zo strany človeka zodpovedá konceptu činnosti, ktorá sa vo filozofickom slovníku vyjadruje pojmom *konat'*, *prax*, na rozdiel od činnosti, ktorá je zameraná iba na dosiahnutie vonkajšieho efektu za pomoci štruktúry: prostriedky – cieľ a ktorá sa vyjadruje pojmom *robiť*, *produkcia*, *poiesis*.¹³

Činnosť pre veriaceho človeka je forma jeho viery a teda aj vlastnej existencie. Túto činnosť vyjadruje nezištná láska, ktorá má pôvod v Najsvätejšej Trojici, „v ktorej darovanie sa nie je iba akýmsi spôsobom konania, ale samotnou podstatou bytia: existuje, nakoľko sa daruje.“¹⁴

Charakteristika teórie praxe

V našom myslení je činnosť často chápaná ako vyjadrenie myšlienky alebo aj ako manifestácia – rozvinutie bytia: *agere sequitur esse*. To je síce pravda, ale ak sa zabudne pritom, že myslenie je rovnako poznačené (a nie marginálne, ale konštitutívne) praxou, je to potom jednostranné tvrdenie. Ľudské bytie je totiž determinované činnosťou: nie v zmysle ontologickom, ale historickom a psychologickom. Okrem toho je determinované predchádzajúcou činnosťou - dejiny, ku ktorým patríme a vlastné dejiny; jednak aktuálnou činnosťou - činnosťou, ktorá sa chce naplniť, ktorá vplýva na subjekt vo chvíli rozhodovania za alebo proti tejto činnosti.¹⁵

Neexistuje priamy prechod z čisto špekulatívnej teórie k praxi. Prax si vyžaduje, aby bola objasnená, projektovaná a aktualizovaná na základe jej vlastnej a špecifickej teórie. Teória činnosti neznamená automaticky prijatie empirickej koncepcie, ale skôr jej pochopenie pri výklade vyznávania viery veriaceho človeka.

Dalo by sa to zosyntetizovať do nasledujúcich troch zásad:

a) Nemožnosť dedukovania praxe z teórie: „Realita tohto sveta je vždy odlišná a rozsiahlejšia, ako ju dokážeme premyslieť. Voči mysleniu je ona vždy prekvapujúcim zjavom, pred ktorým myšlienka nemôže byť nič iné ako svedkom“¹⁶. Fundamentálna štruktúra kresťanskej viery, okrem iného charakteristická aj napätím medzi už nastoleným kráľovstvom a ešte jeho eschatologickým nenaplnením, medzi komunitou svätých a zároveň aj hriešnikov, nijakým spôsobom neumožňuje jednoduchú schému aplikačnej transpozície z teórie na prax, ale vyžaduje od človeka kreativnosť. Správne aktualizovaná prax nemôže nájsť svoje riešenie v špekulatívnej, dejepisnej teórii, ale vyžaduje vypracovanie vlastnej a špecifickej teórie.

b) Nezvratnosť spätosti teórie s praxou: Hegel (1770-1831) vo svojej filozofii chápal teóriu ako tú, ktorá nie je povolaná konfrontovať sa, miešať sa (resp. zašpiniť sa) s praxou. Marx pre zmenu neumiestňuje svoju filozofiu mimo sveta, pretože ani rozum sa nenachádza mimo človeka. Koncepcia, podľa ktorej myšlienka, keďže je produktom rozumu, je totožná s vecami a podriadená zákonom empirie, je rovnako zvrátená ako aj mytologická myšlienka izolovaného sveta ideí.

c) Dialektická reciprocita medzi rozličnými elementmi teórie a praxe: „Vzťah medzi teologickou teóriou a cirkevnou praxou môže byť definovaný nie úplným oddelením dvoch veličín, ani ich identifikáciou, ale bipolárnou dialektickou jednotou. Prechod od teórie k praxi

¹³ Porov. ŠOSTÁK, V.: *Pastorálna teológia I*. Skriptá. Košice : Teologická fakulta, 2005, s. 34.

¹⁴ S. LANZA, *La nube e il fuoco*. Un percorso di teologia pastorale. Roma : Dehoniane, 1995, s. 31.

¹⁵ Porov. ŠOSTÁK, V.: *Pastorálna teológia I*. Skriptá. Košice : Teologická fakulta, 2005, s. 36.

¹⁶ E. SCHILLEBEECKX, *Il Cristo. La storia di una nuova prassi*, Brescia 1980, s. 26.

a naopak, od praxe k teórii, prináša so sebou kvalitatívnu výmenu. Teória potrebuje byť vždy overovaná alebo falzifikovaná praxou. Prax vyžaduje vždy teóriu, ktorá ju transcenduje¹⁷. „Bez teórie prax zostáva nemá a neprehľadná, ako aj teória bez praxe zostáva abstraktná a prázdna“¹⁸. Jedná sa teda o konštitutívnu a neprehliadnutelnú koreláciu týchto dvoch veličín a súčasne ich interaktívny dynamizmus, ktoré ich odlišujú, ale neoddeľujú. „Skúsenosť vplyva na interpretáciu a istým spôsobom ju tvorí; ale aj interpretácia vplyva na skúsenosť, a istým spôsobom ju determinuje.“¹⁹

Ak tieto pravdy chceme „rozmeniť na drobné“ tak môžeme pomenovať rozličné náboženské úkony (prax), v ktorých a skrze ktoré je možné prísť k poznaniu vo viere (teória). Ak má napr. niekto sviatok, priniesť kvety, znamená vyslať signál, že si jubilanta vážime. Obdarovaný si v dare "prečíta", „rozlušti", ako si ho iní vážia, a tak vzniká vzťah. Aj preto si snúbenci dávajú zlaté prstene. Dar je cestou k srdcu. Pre toho, kto dar vytvára a ponúka, je to obeta. Pre toho, kto obetu prijíma, je to dar. Každý tomuto gestu ako „predobrazu“ vytvárania či potvrdzovania vzťahu rozumie.

Keď vyjdeme z textu Písma, možno v týchto súvislostiach konštatovať, že zmysel starozákonných obetí spočíva v úsilí človeka prejaviť Bohu svoju náklonnosť, fakt, že si ho váži. Toto starozákonné posolstvo možno uplatniť aj v súčasnosti. Veriaci musí svoje presvedčenie zhmotniť, čím vzniká obetný dar. Aj tu prax konania a teória poznania Boha sú vo vzájomnej závislosti.

Záver

Náboženská viera môže byť pochopená ako hodnota len na pozadí dynamickej reciprocite teórie a praxe. Týmto smerom sa dnes ubera nielen filozofia alebo antropológia, ale aj teológia. Všetky biblické reči a podobenstvá Ježiša z Nazareta možno pochopiť natoľko, nakoľko sa s nimi človek stotožní (uplatní v praxi, čo teoreticky vyznáva). Výsledkom je osobný vzťah k Bohu, ktorý je obohatením pre človeka a spolurozvíjaním všetkých ostatných hodnôt.

---

¹⁷ N. GREINACHER, *Das Theorie-Praxis-Problem in der Praktischen Theologie heute*, v *PTh*, 110.

¹⁸ LANZA, S.: *Introduzione alla Teologia pastorale*. Brescia : Queriniana, 1989, s. 164.

¹⁹ LANZA, S.: *Introduzione alla Teologia pastorale*. Brescia : Queriniana, 1989, s. 166.